

La guerra diplomàtica provocada per la Menorca del 36 deixa de ser secreta

Alan Hillgarth (Londres, 1899 - Tipperary, Irlanda, 1978), cònsol britànic de Palma, va fer un paper clau en la guerra diplomàtica amb italians i alemanys, per l'ocupació de Menorca.

Menorca no va tenir cap paper destacat a la guerra civil. La República la va utilitzar com a plataforma per a reconquerir Mallorca, però la missió va fracassar. Bombardejada, i sotmesa a blocatge per l'acció conjunta de les forces navals i aèries franquistes, italianes i alemanyes, amb base a Mallorca, al final de la guerra es va haver de rendir sense oferir resistència.

Però l'illa va ser causa de molts maldecaps i tensions entre les grans potències europees. Va motivar una autèntica guerra diplomàtica, un subtil joc polític i militar entre, per una banda, la Gran Bretanya i França, interessats a mantenir l'equilibri mediterrani, i, per una altra, Itàlia i Alemanya, interessats a trencar-lo a favor seu.

I al mig, jugant a la puta i a la Ramoneta amb tots dos blocs, el govern franquista, que no volia perdre els favors

L'estudi de documentació inèdita ha permès a Josep Massot i Muntaner de reconstruir les greus tensions diplomàtiques provocades a Europa durant la guerra civil pels plans d'ocupació de la republicana Menorca elaborats pels feixistes italians i els militars franquistes.

de ningú. Britànics i francesos no feien res contra la idea d'una Menorca franquista, ans al contrari, però no volien de cap manera que Itàlia i Alemanya hi establissin bases, com ja havien fet a Mallorca.

Josep Massot i Muntaner, un dels historiadors que ha anat més a fons en l'estudi de la guerra civil a les Illes, ja va reportar el 1995 el paper que va fer-hi el representant anglès a Palma, Alan Hillgarth, un hàbil diplomàtic (*El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).

Ara l'historiador ha pogut descobrir les accions secretes dutes a terme pels governs implicats, amb informacions noves procedents de Mallorca, França, Anglaterra i Itàlia.

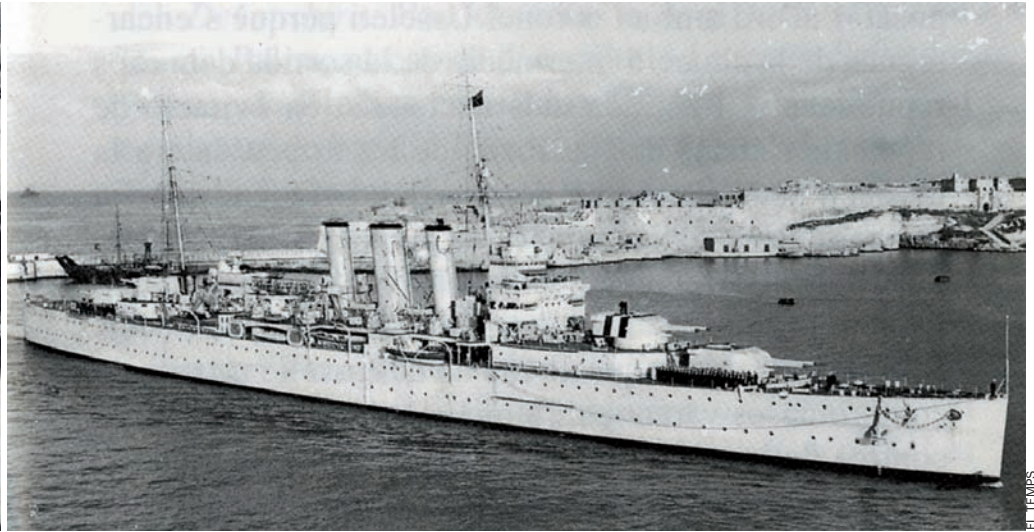
Amb el llibre *Menorca dins el dòmino mediterrani (1936-1939)* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat), la guerra diplomàtica provocada per Menorca durant la guerra civil deixa de ser desconeguda.

Itàlia contra França. A la Itàlia feixista li hauria agradat de posar un peu a Menorca –l'illa balear més propera a la costa francesa– i així disposar-hi de bases navals i aèries que poguessin entrebancar, en cas de conflicte, el comerç civil i militar de França amb les seves colònies africanes del Marroc, Tunísia i Algèria.

Durant la guerra civil, la companyia d'aviació Air France va mantenir una escala a Fornells, el port del nord de Menorca. Formava part de la línia regular diària Marsella-Alger. Era l'únic transport regular de l'illa amb la resta del món.

França havia constatat el perill de l'interès italià per Menorca, i a final del 1936 va elaborar un pla d'ocupació de l'illa.

L'italià Arconovaldo Bonacorsi, l'autoanomenat general comte Aldo Rossi, que al començament va exercir

Refugiats republicans menorquins, a bord del vaixell de guerra britànic Devonshire. A la dreta, el vaixell al port maltès de la Valletta.

el comandament real de totes les forces feixistes de Mallorca, va proposar ben aviat l'ocupació de Menorca per mitjà d'una columna i amb l'ajuda de tres vaixells italians. Bonacorsi volia que l'expedició fos duta a terme pels italians i amb mitjans italians. Però els militars franquistes establerts a l'illa van frenar-lo.

No era una acció bèl·lica prou segura i el govern de Burgos sabia que tindria repercussions polítiques greus, una reacció per part de francesos i anglesos —contemporitzadors amb Franco— de conseqüències imprevisibles.

Després, els militars espanyols establerts a Mallorca van elaborar un detallat pla d'invasió que van presentar al general Franco, però no en reberen el vist-i-plau. El projecte de la comandància militar de les Balears és reproduït per l'historiador a l'apèndix i és la primera vegada que es fa públic, juntament amb més documents militars i diplomàtics secrets. El pla adoptat finalment, com se sap, fou producte de la diplomàcia britànica.

El ministre d'afers italià, Galeazzo Ciano, gendre de Mussolini, però, no volia un enfrontament amb França i la

Gran Bretanya. Va veure que la presència de l'arrauxat i imprevisible comte Rossi era un perill i el va retirar discretament. Era un favor que feia a anglesos i francesos i també als franquistes, gelosos de les atribucions, i l'excessiu protagonisme, del personatge. Finalment, el gener del 37 Ciano va signar un acord amb la Gran Bretanya en què tots dos països es comprometien a mantenir l'*statu quo* mediterrani.

Finalment, no. La tensió, constata l'historiador Massot i Muntaner, no va desaparèixer mai. Els recels anglesos i francesos, a vegades dissimulats i a vegades manifestats, no es calmaren ni poc ni molt amb les promeses dels italians i amb les garanties de les autoritats franquistes.

Cal tenir en compte que el bloqueig mediterrani feixista afectava els seus vaixells mercants. Per això, el juliol del 1938 els anglesos arribaren a elaborar un pla d'atac detallat per bombardejar objectius de Mallorca per terra i per mar, a fi d'aconseguir que Franco els deixés tranquils. I els francesos reprengheren més d'un cop els seus plans per a l'ocupació preventiva de Menorca.

La qüestió arribava al gran públic a través de la premsa; era un debat públic. I, encara que els governs amagessin la seva preocupació, Massot i Muntaner ha constatat que estaven al cas permanentment de qualsevol modificació que es pogués produir en l'*statu quo* mediterrani.

D'una altra banda, la diplomàcia franquista, ajudada per la premsa francesa de dreta, va fer tant com va poder

per treure importància a la intervenció italiana a Mallorca i presentar-la com a passatgera.

Però l'historiador Massot i Muntaner pensa que les intencions reals dels italians no eren tan innocents com la propaganda feixista i franquista volia fer creure.

El ministre d'Afers Estrangers alemany, von Ribbentrop, va comentar a Galeazzo Ciano que Hitler aconsellava de no abandonar mai més Mallorca, "nova formidable peça del nostre joc mediterrani", li va dir Hitler, anota el ministre italià al seu diari el 24 d'octubre del 1937.

La política britànica. El govern anglès seguia molt de prop l'evolució de la situació a les Balears, a través del cònsol Hillgarth, amic personal de Winston Churchill, i a través dels contactes amb Itàlia, que li permetien de saber que els feixistes no renunciaven a les seves aspiracions sobre les Illes, Menorca inclosa.

No és d'estranyar, doncs, diu l'historiador, que Anglaterra s'esforcés tant com era possible que Menorca passés a les mans de les tropes de Franco d'una manera pacífica i sense cap intervenció dels italians ni dels alemanys.

El cònsol britànic va posar-se d'acord ràpidament amb el cap de les forces aèries de Mallorca, Fernando Sartorius, comte de San Luis, que havia rebut l'ordre de Franco d'ocupar Menorca després d'un brutal atac aeri, cosa que hauria costat moltes vides, la majoria, simpatitzants franquistes. Segons

El 37, Itàlia i la Gran Bretanya signen un acord per mantenir l'*'statu quo'* mediterrani

EL TEMPS

Arconovaldo Bonacorsi, el comte Rossi, volia que Menorca fos ocupada per les tropes italianes. Va topor amb la fèrria oposició dels militars mallorquins.

les informacions recollides pels serveis d'informació de totes les potències implicades, la major part de la població menorquina, especialment la de Ciutadella, era favorable al nou règim i desitjava, a més, posar fi a la greu penúria que patien per culpa del bloqueig.

I, d'una altra banda, el cònsol va convèncer el govern britànic que permetés l'arribada a Maó d'un vaixell de guerra anglès, prèvia escala a Mallorca, amb la finalitat d'oferir al comandant militar de l'illa una capitulació honrosa i la possibilitat que els qui temien per la seva vida fossin evacuats pel creuer

abans les tropes franquistes no ocupessin Menorca.

Finalment, es va executar el pla que va proposar el cònsol britànic de Palma —aprovat també pel govern francès— i no pas el pla de Franco, favorable al bombardeig, que és el que haurien desitjat italians i alemanys.

Així, el vaixell britànic Devonshire, comandat pel capità Muirhead-Gould, va traslladar el comte de San Luis fins a Maó, per negociar la rendició. El creuer va acollir molts militants republicans, però no va poder embarcar tots els qui volien anar-se'n.

La rendició era ideal, per als britànics. Impedia que italians i alemanys participessin en l'ocupació, cosa que els hauria donat dret a quedar-s'hi.

Els italians, indignats per la seva marginació en les negociacions per a la rendició, van bombardejar el port de Maó quan hi acabava d'arribar el Devonshire. Les protestes del cònsol britànic davant les autoritats franquistes, que havien pactat que no es produiria cap atac naval ni aeri, van tenir efecte i finalment els italians van haver d'aturar els bombardeigs.

Segons Massot i Muntaner, la desafortunada intervenció italiana va agreujar el malestar contra els italians i va fer decidir Franco a prescindir a poc a poc d'uns aliats que al començament havien arribat com a salvadors però que s'havien convertit en un llast. Posteriorment, els italians, a més de no reconèixer el malentès, exageraren la seva participació en la capitulació.

Franco va agrair als anglesos la seva col·laboració determinant, i als italians, l'ajuda prestada pels seus avions, si bé en privat feia saber a Hillgarth que els italians havien actuat contra les ordres rebudes i d'una manera arbitrària.

Lluís Bonada

Trossos i mossos

Alfons Llorenç

Neteja

Es féu el silenci absolut del buit. Només als figuerals, els cops de les figues madures, que ja ningú no collia, en caure, marcaven un ritme de desert i de mort. La neteja ètnica infligí despoblament i erm. Des d'aquell matí del 22 de setembre del 1609, fa quatre segles, llegit el decret d'expulsió dels moriscs, als llogarets on habitaven tot callà, menys l'exili. Eren uns valencians proscrius, orientaltzants, mahometans, que, amb resignació o resistència, "sofriren la condició de vençuts", alternant períodes

de tolerància o repressió. Durant la conquesta (1232-1245), els antics habitants, descendents dels ibers, dels valentino-romans o dels valentino-visigots, els pre-valencians, si capitulaven, Jaume I els permetia de romandre al territori i conservar béns propis. Com escriu el viatger francès Bartomeu Joly, que, el 1604, va recórrer el nostre país: "No sabent on anar a raure, es quedaren en aquell racó del món d'on eren naturals."

Marginats, anaren assumint la trista condició de nació oprimida, en precari, a soles; "entre ells raonen sempre de les faules de l'Alcorà en la seua llengua àrab, la qual parlen tots, tot i que els és prohibit de parlar-la". Exercien en la clandestinitat: "El propòsit ocult de mantenir-se fidels a la seua religió els fa aparentar l'acceptació de la qualitat de cristians [...], però a missa no hi van sinó per força [...]. Fingeixen maliciosament que tots es moren de sobte." Els senyors feudals els protegien com

Embarcament dels moriscos al port de Vinaròs, de Pere Oromig i Francesc Peralta, 1612-1613.

a vers esclaus: "Són tinguts com a serfs pels senyors, als quals pertanyen servilment." Les institucions del regne independent de València s'oposaren a la consumació de tan salvatge apoteosi d'unitarisme pel seu tolerant pactisme i pel desastre i econòmic que implicava, la que —segons Henry Kamen— fou "una solució castellana, proposada i executada per castellans".

Periodista